
*Skráning fornleifa vegna hitaveitulagnar frá
Hoffelli að Höfn í Hornafirði – 3. áfangi*

Lilja Laufey Davíðsdóttir og Lilja Björk Pálsdóttir

Fornleifastofnun Íslands ses.
Reykjavík 2018
FS719-18421

Forsíðumyndina prýðir vatnið Þveit en áætlað er að leggja hitaveitulögnina meðfram austurhlið vatnsins frá Hoffelli að Höfn. Ljósmyndina tók Lilja Laufey Davíðsdóttir

© 2018

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES
BÁRUGÖTU 3
101 REYKJAVÍK

SÍMI: 551 1033

NETFANG: fsi@instarch.is

HEIMASÍÐA: www.fornleif.is

Efnisyfirlit

Samantekt	4
1. Inngangur	5
2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf	7
3. Aðferðir við fornleifaskráningu.....	9
4. Fornleifaskrá	11
SF-033 Stapi.....	11
SF-036 Krossbær.....	11
5. Fornleifaskráning – Niðurstöður	13
6. Rannsókn á áveitugarði.....	15
Heimildaskrá	18

Samantekt

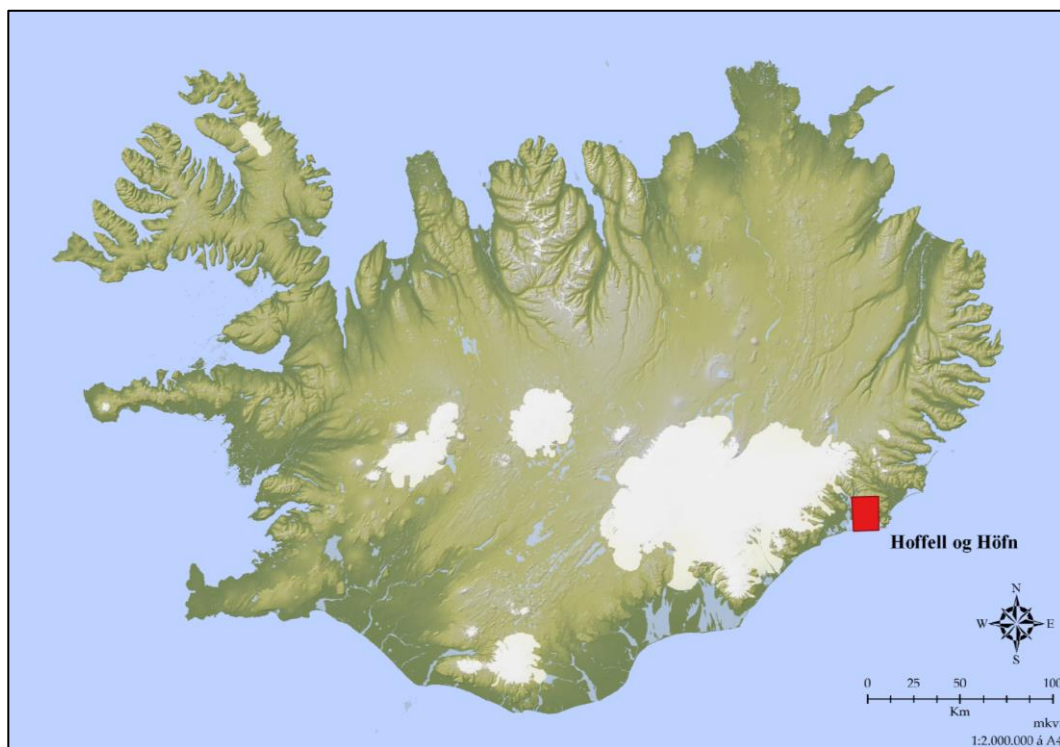
Í þessari skýrslu eru annars vegar birtar niðurstöður fornleifaskráningar vegna breytinga á fyrirhugaðri legu hitaveitulagnar á milli Hoffells og Hafnar í Hornafirði og hins vegar niðurstöður könnunarskurðar sem grafinn var í gegnum áveitugarð í landi Hoffells í tengslum við sömu framkvæmdir haustið 2018. Verkið var unnið fyrir RARIK og er þetta í þriðja sinn sem Fornleifastofnun vinnur rannsóknir á svæðinu vegna lagnarinnar, en áður var unnin fornleifaskráning vorið 2015 og í mars 2018. Á þessu sinni voru teknar út breytingar á lagnalegu innan sex lögbýla á svæðinu: Hafnarness, Stapa, Krossbæjar, Stórolágar, Krossbæjargerðis og Hoffells. Skráðar voru tvær fornleifar, önnur innan skipulagssvæðis við Krossbæ og hin 15 m utan skipulagssvæðis í landi Stapa, en innan 15 m helgunarsvæðis fornleifa. Könnunarskurður sem tekinn var í áveitugarð í landi Hoffells leiddi í ljós að garðurinn var einföld smíði, byggður upp með uppmokstri sem tekinn var beggja vegna við garðinn. Engar gjóskur fundust á svæðinu og því var ekki unnt að aldursgreina mannvirkið.

Efnisorð: Fornleifafræði, uppgröftur, könnunarskurður, áveitugarður, deiliskráning, Austurland, Hornafjörður, Hoffell

Keywords: Archaeology, excavation, trenching, irrigation, detailed survey, East of Iceland, Hornafjörður, Hoffell

1. Inngangur

Árið 2015 gerði Fornleifastofnun Íslands úttekt á fornleifum innan áhrifasvæðis hitaveitulagnar sem RARIK hugðist leggja frá Hoffelli í Nesjum að Höfn í Hornafirði. Úttektarsvæðið var um 18 km að lengd.¹ Síðar var ákveðið að breyta legu hitaveitulagnarinnar norðarlega á úttektarsvæðinu og færa hana austan við vatnið Þveit og var því farið á vettvang að nýju í mars árið 2018 til að taka út minjar innan áhrifasvæðis lagnar þar sem breytingar höfðu verið gerðar á áætlaðri legu. Í þeirri úttekt komu í ljós fornleifar innan framkvæmdasvæðisins² og í kjölfarið var ákveðið að breyta enn á ný legu hitaveitulagnarinnar á litlum svæðum austan við Þveit til þess að forðast risk á fornleifum. Er það ástæða þess að farið var á vettvant í þriðja sinn, til aðtaka út síðustu breytingarnar sem gerðar höfðu verið á legu lagarnarinnar auk þess að kanna snið í áveitugarð sem framkvæmdir höfðu raskað. Í þessari

Mynd 1. Staðsetning skráningarsvæðisins, frá Hoffelli að Höfn er merkt með rauðum rétthyrningi á Íslandskort. (Kortagrunnur: Gísli Pálsson)

skýrslu eru niðurstöður 3. áfanga fornleifaskráningar á svæðinu sem og niðurstöður úr könnunarskurði sem tekinn var í gegnum áveitugarðlag í landi Hoffells.

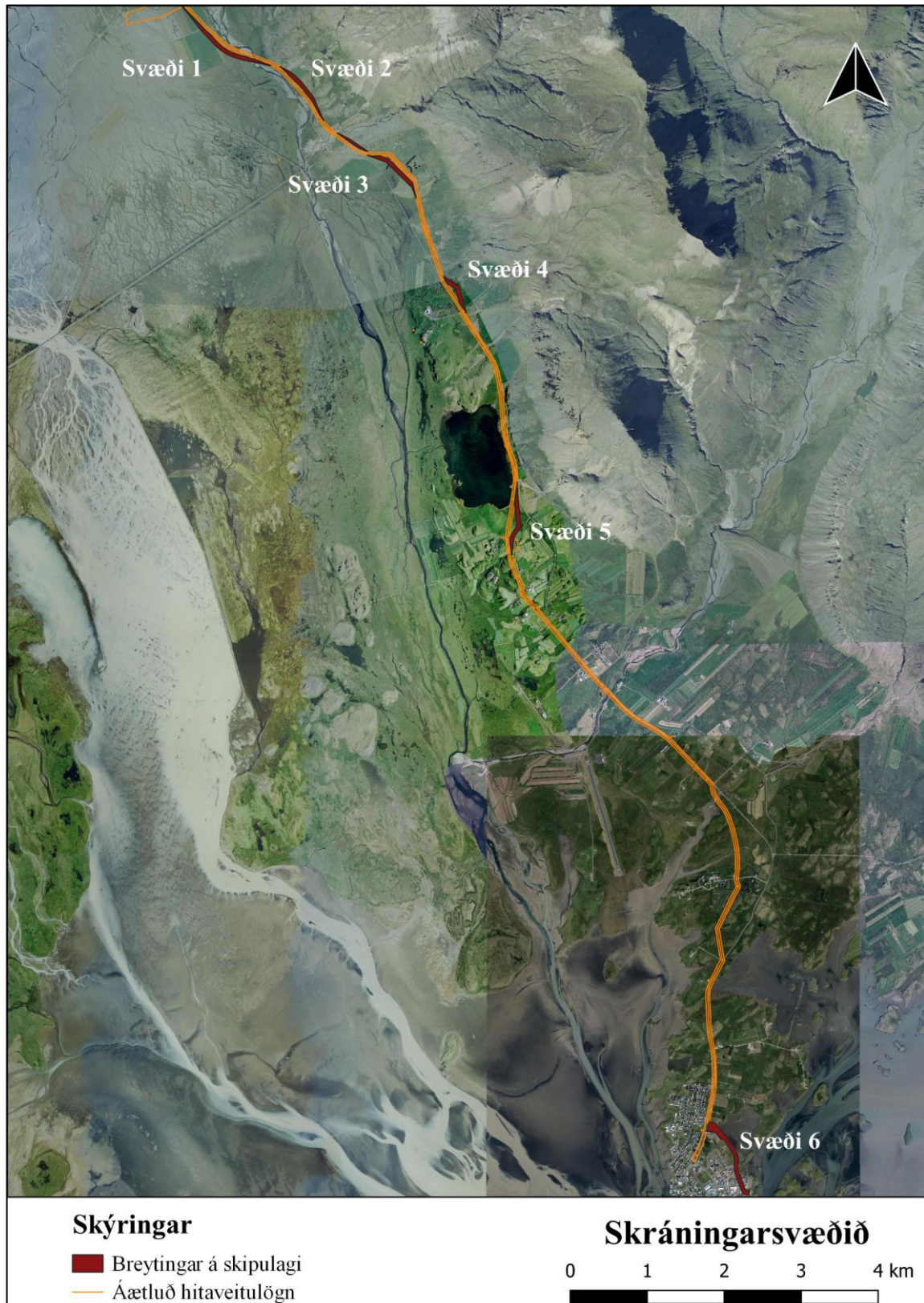
Vettvangsrannsókn fór fram í lok október 2018 og var unnin af fornleifafræðingunum Lilju Laufeyju Davíðsdóttur og Lilja Björk Pálsdóttur. Lilja Laufey sá að mestu um fornleifaskráninguna en Lilja Björk sá um rannsóknir á áveitgarði í landi Hoffells. Saman sáu þær um úrvinnslu og skýrsluskrif. Allar ljósmyndir í skýrslunni voru teknar af fornleifafræðingum Fornleifastofnunnar en loftmyndirnar er í eigu Loftmynda ehf.

Skýrsla þessi er byggð upp þannig að á eftir inngangskafli kemur yfirlit um fornleifaskráningu og löggjöf um minjavernd í landinu. Í kjölfar hans fylgir þriðji kafli þar sem farið er yfir skráningarkerfi

¹ Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Birna Lárusdóttir, 2015.

² Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2018.

Fornleifastofnunar Íslands. Í fjórða kafla er sjálf fornleifaskráin þar sem fjallað verður um þær fornleifar sem skráðar voru innan skipulagssvæðisins. Í fimmta kafla verður farið yfir helstu niðurstöður úttektarinnar og í sjötta og jafnframt síðasta kaflanum verður fjallað um niðurstöður

Mynd 2. Úttektarsvæðin í þessum áfanga voru á sex stöðum og eru þau merkt með rauðbrúnum flákum inn á kortið.

2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 21. grein laga um menningarminjar (nr. 80/2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skruðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,

- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 24. gr. laga um menningarminjar segir m.a.: „Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskonnnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Komi til björgunargraftar vegna framkvæmda, ber framkvæmdaaðili þann kostnað sem af því hlýst.

Með hliðsjón af ofangreindum lagaákvæðum, er skylt að geta þeirra takmarka sem eru á meðfylgjandi mati: Þrátt fyrir ítarlega heimildarkönnun og vettvangsathugun eru fornleifar þess eðlis að seint verður skorið úr með fullri vissu að við tiltekna framkvæmd sé engin hætt á að áður óþekktar minjar finnast við jarðrask.

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

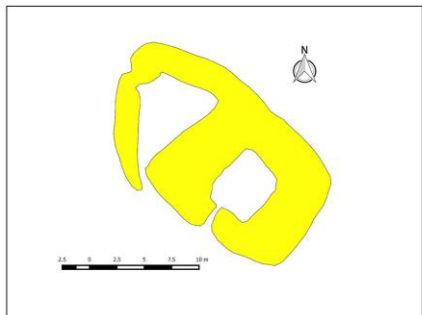
Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: ÁR-191:001). Fornleifaskráin samanstendur af lista yfir þær fornleifar sem skráðar voru á vettvangi innan rannsóknarsvæðis.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens	Númer fornleifar á tiltekinni jörð	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93
Sýslutákn → SF-175	009	Sveinshlaða	tóft	hlaða	E: 528751 N: 352323

Sveinshlaða 009, horft til norðurs

Ljósmynd af minjastað og uppmæling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlínu Skaftártúnguvegar (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs. Heildarstærð tóftarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgráfin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlöðuna er annað hólfið eða annað mannvirki og er það torfhlöð. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlöðunnar eru 4-5 m á breidd. Hólfir virðast vera samtengt en hlaðan er mun yngri að sjá en hólfið norðvestan við hana. Nokkur hólmyndun er undir norðvesturhluta tóftarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar
Heimildir: Túnakort 1920

→ Hætta sem stoðjar að fornleif

Heimild sem vísað er í, nánari færsla í heimildaskrá

Mynd 3. Dæmi um framsetningu minjastaðar í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands

sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir

fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í ISN93. Mæling hnattstöðu er gerð með Trimble Geoexplorer 6000 mælitæki og voru allir sýnilegir minjastaðir uppmældir og var merkið tekið á hverjum stað hvort sem ummerki um minjar voru sýnilegar eða ekki og staður þannig merktur með því kenninafni sem hann hefur í fornlífaskránni (dæmi: SF-014:002). Samkvæmt lögum hafa allar fornleifar 15 m helgunarsvæði frá ystu mörkum minjastaðarins. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þótt engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki. Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga. Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) stórhættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað, eða innan skipulagsreita þar sem framkvæmdir eru fyrirhugaðar, teljast í hættu. Í þessari úttekt voru allir minjastaðir innan deiliskipulagsreits skráðir í stórhættu vegna framkvæmda, þar sem vitað er að leggja á hitaveitulögn innan framkvæmdasvæðisins.

4. Fornleifaskrá

SF-033 Stapi

Hjáleiga Bjarnaness (SF-023). Árið 1920 var túninu lýst á uppdrætti svo: Tún: 4,4 ha; garðar 1500 m².

1840: Til norðurs frá Miðskeri, liggja túnin nærri saman. SSSk, 61

1873: Gott heyskaparkot, útbeit ekki áreiðanleg vegna hagabrensla Bjarnaness og hjáleiga þess. Telst þó fremur góð heyskaparjörð. Engjar undirorpnar ágangi úr Hornafjarðarfljótum. Engjar spillast vegna sandáfoks. SSSk, 94.

SF-033:026 garðlag túngarður

A: 681479

N: 430627

Mynd 4 og 5. Hryggur SF-033:026 í túninu vestan við heimreið Stapa, horft til norðurs. Hryggurinn er á svæði 2 (sjá mynd 2 í inngangskafli)

Hryggur er túninu 440 m norðaustan við íbúðarhúsið í Stapa og 30 m vestan við heimreiðina upp að bænum. Hryggurinn er 15-20 metrum austan við fyrirhugaða lögn hitaveitunnar og er því utan áhrifasvæðis hennar. Hryggurinn er í sléttuðu tún sem notað er sem beitarhólf fyrir hesta

Hryggurinn snýr norður-suður á 95 m löngum kafla. Hann er 2,5-4 m breiður en aðeins um 0,1- 0,2 m á hæð. Hleðslan er alveg útflött og erfitt er að koma auga á hrygginn nema frá vissu sjónarhorni. Líklega er hann þó síðustu ummerki um túngarð sem hefur sokkið í túnið og seinna verið sléttaður.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

SF-036 Krossbær

Árið 1697 var jörðin metin 60 hundruð (Björn Lárusson, 331) en 12 hundruð árin 1840-1847, SSSk, 61. Árið 1873 var hún orðin 11 hundruð og bændaeign, SSSk, 94. Krossbær kemur fyrir í málþaga Mariukirkju Hoffells árið 1343, DI II, 770 og DI III, 243

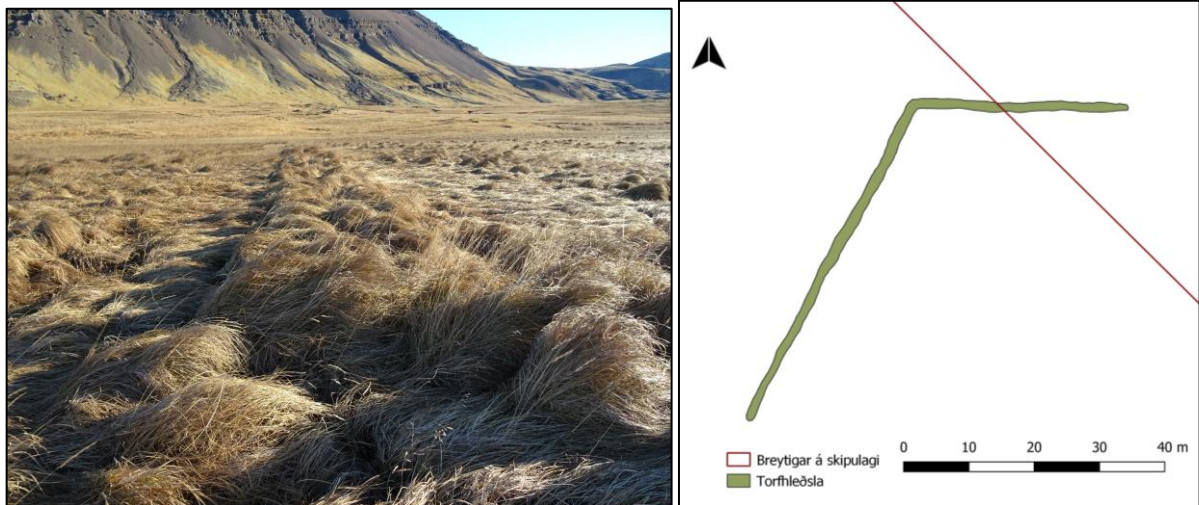
1840: Fáa faðma til norðurs frá Gerðisbænum. Tún í betra lagi en engjar orðnar lítilvægar af því að Hornafjarðarfljót bera á þær jökulleir og skriður falla úr fjallinu. Lítil hagabeit. SSSK, 61.

1873: Nokkrar engjar í Krossbæjartöglum en illt að sækja heyskap þangað vegna Fljótanna sem liggja á milli. Útigangur allbærilegur. Hefur yfirhöfuð gengið talsvert úr sér. SSSK, 94.

Árið 1920 var túninu lýst á uppdrætti svo: Tún: 3,1 ha; þýfi 1/2; garðar 1196 m².

SF-036:036 garðlag áveita

A: 679751 N: 435370

Mynd 6 og 7. Áveitugarðlag SF-036:036, horft til austurs. Garðlagið er á svæði 3 (sjá mynd 2 í inngangskafli). Rauða línán á uppmælingu markar suðvesturjaðar áhrifasvæðis og því er austurendi garðlagsins innan þess.

Áveitugarður er rúmum 70 m vestan við Bjarnanátthaga 031 og innan framkvæmdasvæðis fyrir hitaveitulögn. Áveitan liggur á frekar deiglendu svæði, suðvestan við lítið vatn.

Garðurinn snýr norðaustur-suðvestur á 55 metra löngum kafla en beygir svo beint til austurs á 33 m löngum kafla. Alls er það því 88 m á lengd. Það er 1.5 m á breidd og 0.2-0.3 m á hæð. Austurendi garðlagsins nær inn á suðvesturhluta framkvæmdasvæðisins og er því í hættu vegna þess.

Hættumat: stórhætta vegna framkvæmda

5. Fornleifaskráning – Niðurstöður

Í október voru tekin út sex lítil svæði á milli Hoffells og Hafnar þar sem ráðgerðar eru lítilsháttar breytingar á legu hitaveitulagnar sem RARIK fyrirhugar að leggja á þessum slóðum á næstunni. Við rannsóknina fundust tvær fornleifar innan 15 m friðhelgi svæðanna sex. Annarsvegar var um að ræða áveitugarð sem er innan framkvæmdasvæðis 3 en hinsvegar siginn túngarð sem er 15 m austan við framkvæmdasvæði 5 (sjá mynd 8). Hryggurinn í túni á svæði 5 var aðeins talinn í hættu vegna ábúðar, þar sem hann er utan áhrifasvæðis og því ættu framkvæmdir ekki raska honum. Hinsvegar er hann innan 15 m helgunarsvæðis fornleifa og því nauðsynlegt að taka hann með í þessari úttekt. Áveitugarðurinn á

Mynd 8. Minjastaðirnir sem voru skráðir eru merktir inn með rauðum punkti

svæði 3 var hins vegar metinn í stórhættu vegna framkvæmda þó ætti vel að vera hægt að tryggja, í samvinnu við Minjastofnun Íslands að framkvæmdir raski ekki garðinum. Í lokin er þó rétt að geta þess að þar sem ekki verður komist hjá raski, úrskurðar Minjastofnun Íslands hvort og með hvaða skilmálum fornleifarnar mega víkja.

6. Rannsókn á áveitugarði

Í tengslum við lagningu heitavatnslagnar um Hornafjörð var grafinn könnunarskurður í landi Hoffells í áveitugarð sem er skammt frá einni borholunni. Skurðurinn var gerður að kröfu Minjastofnunar Íslands³. Rannsóknin var gerð í lok október 2018. Notuð var lítil grafa til verksins. Svæðið er frekar blautt og ber þess merki að flæði yfir það með nokkuð reglulegu millibili. Í fornleifaskráningarskýrslu segir um garðinn:

“SF-040:050 Leiran garðlag áveita A 677463 N 437838

“Leiran og aurarnir: Leiran var um tíma slægjuland, og voru gerðar talsvert stórar áveitur þar, en áin rann inn í áveiturnar í vöxtum og eyðilagði garðana svo að lokum, að hætt var að gera við þá og notuð fyrir bithaga síðan,” segir í örnefnalýsingu. Hluti af áveitumannvirkjunum er innan deiliskráningarreits sem skráður var árið 2018 vegna borholugerðar og fyrirhugaðrar hitaveitulagnar. Syðsti flóðgarðurinn var skráður en önnur mannvirki eru óskráð. Áveitan er 680 m austan við bæ 001, vestan við Hoffellsá. Deiglent, gróið og þýft svæði. Víða eru lækjardrög og djúpíir pyttir. Þegar er byrjað á framkvæmdum er snúa að borholum, m.a. vegum og malarnámi.

Einn flóðgarður er innan deiliskráningarreits. Hann er 250 m að lengd, 0,2-0,3 m á hæð og 2-3 m á breidd. Hann er rofin á fjórum stöðum, bæði vegna lækjardraga og malarvegar að borholu. Hann hlykkjast austur-vestur og er torfhlaðinn. Ekki sjást ummerki um efnistöku meðfram garðinum. Fleiri flóðgarðar eru nokkuð norðar, utan við úttektarsvæðið.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Nesjahreppur, Hoffell, 1”⁴

Á staðnum voru, auk fornleifafræðings, þau Magnús Friðfinnsson fyrir hönd RARIK, gröfumaður á vegum RARIK og Unnur Guðmundsdóttir, bóndi að Hoffelli.

Garðurinn var rofinn á fjórum stöðum og miðaði upphafleg áætlun við að hreinsa eitt af rofunum til að ná sniði í garðinn. Það reyndist hins vegar ekki mögulegt og því þurfti að taka skurð í gegnum garðinn. Ástæða þess að ekki var hægt að

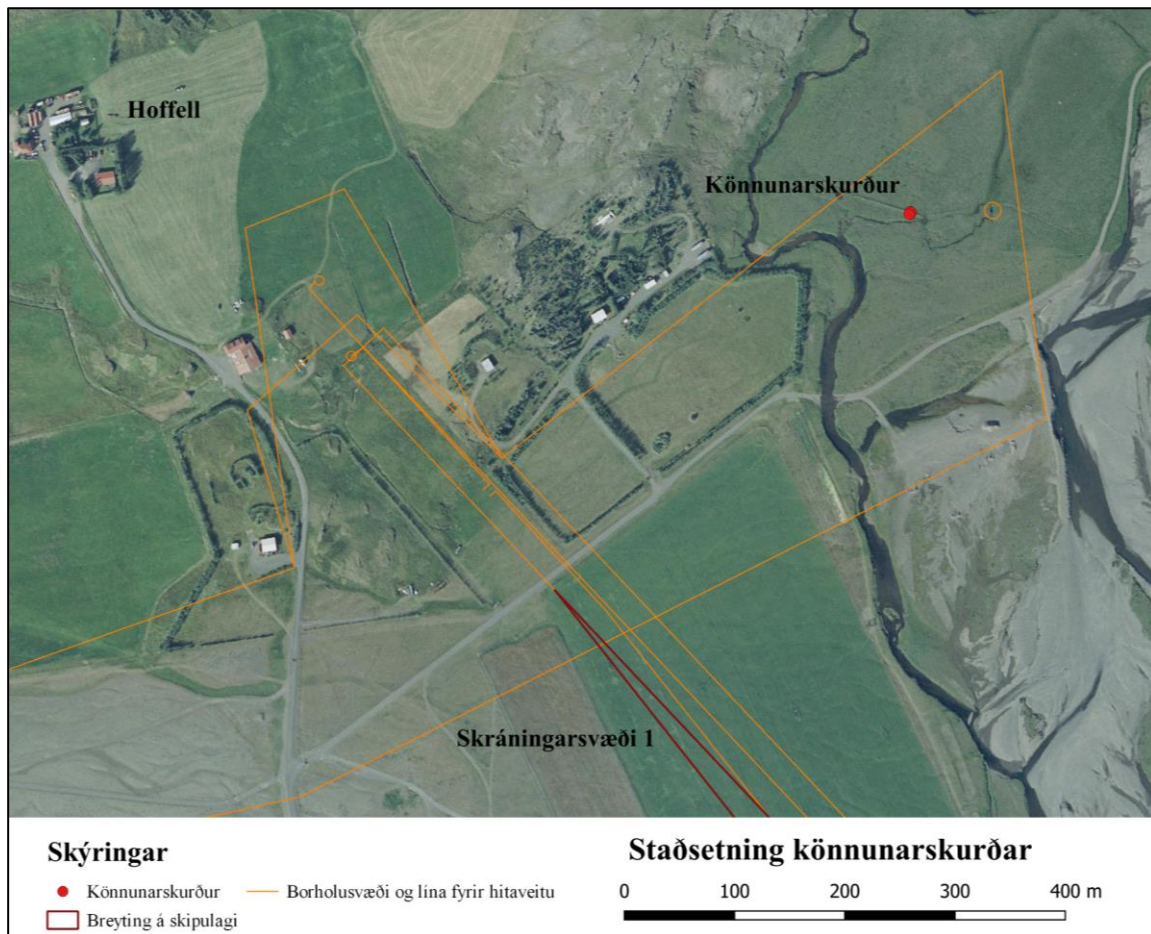

Mynd 9. Áveitugarðurinn sem grafið var í gegnum, horft til ASA.

hreinsa upp rofin í garðinum var annars vegar sú að búið að var fylla upp í rof vegna vegagerðar og hins vegar sú að rof, sem voru tilkomin vegna náttúrulegra aðstæðna, reyndust of blaut til athafna. Því var grafinn eins metra breiður skurður í gegnum garðinn (sjá staðsetningu á mynd 10). Skurðurinn var fylltur og gengið frá honum samdægurs.

³ Bréf Minjastofnunnar Íslands, bls. 5

⁴ Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2018, bls. 19.

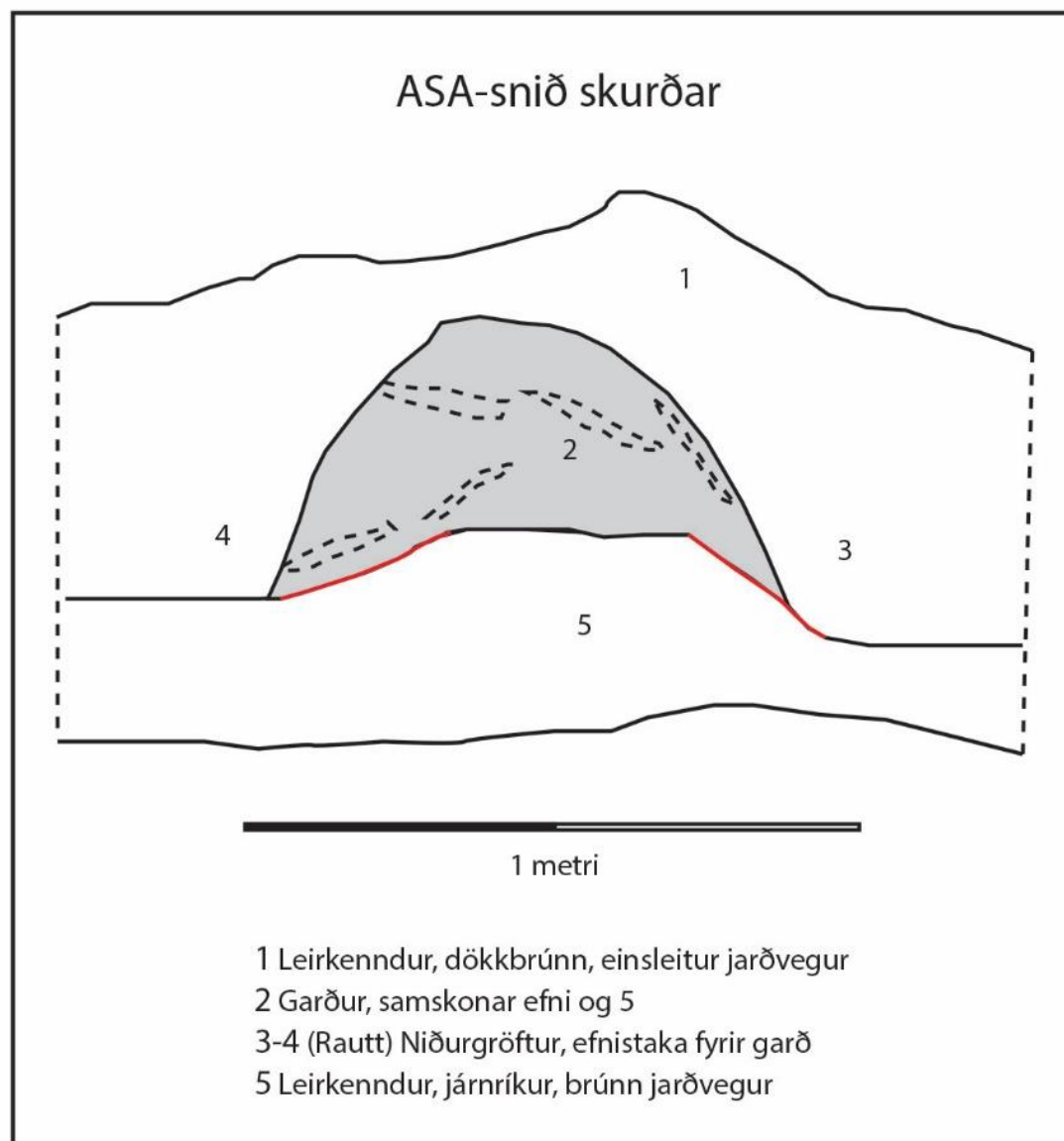
Staðsetning könnunarskurðarins miðað við bæinn Hoffell og skráningarsvæði 1

Sem fyrr segir er svæðið mjög blautt og seytilaði vatn inn í skurðinn á meðan á greftri og skráningarvinnu stóð. Í sniði sást mjög ógreinilegur garðurinn. Efst í sniði og yfir garðinum er einsleitur framburður jarðvegs. Garðurinn er úr svipuðu eða sama efni og jarðvegurinn sem hann stendur á og hefur hann verið gerður með uppmokstri fremur en að eiginlegar torfþökur hafi verið notaðar í verkið. Jarðvegurinn er mjög þéttur í sér og sandlinsur sjást í garðinum inn á milli en engin bersýnileg uppbygging

Ljósmynd af flóðgarðssniðinu, horft í ASA.

önnur. Ekki var hægt að greina viðgerðir eða viðhald á garðinum en hann hefur sigið niður til beggja hliða og yfir upphaflegan niðurgröft sem er væntanlega tilkominn vegna efnistöku í garðinn. Engar gjóskur voru greinilegar í sniðinu og er líklegasta skýringin því sú að hin tíðu flóð sem ganga yfir svæðið⁵ hafi einfaldlega komið í veg fyrir að slík lög næðu að safnast upp/varðveitast. Ekki var því hægt að nota gjókulög eða uppsöfnun mannvistarlaga til að fá vísbendingar um aldur garðsins. Út frá þekktum heimildum má teljast líklegast að áveitan sé frá 19. öld en elstu heimildir um áveitumannvirki á Austurlandi eru frá því um 1790.⁶ Samkvæmt heimildum (örnefnaskrá) mætti ætla að áveitukerfið hafi ekki verið í notkun lengi sökum þess hversu erfiðlega gekk að hemja árvatn á þessum slóðum og það styður sú staðreynd að engin augljós ummerki sáust um endurbyggingu eða viðhald garðsins í sniði.

Mynd 2 Sniðteikning, horft til ASA

⁵ Skv. samtali við Unni Guðmundsdóttur bónda á Hoffelli.

⁶ Birna Lárusdóttir. 2011, 190.

Heimildaskrá

Útgefnar heimildir

Birna Lárusdóttir og Elín Óska Hreiðarsdóttir (2015). *Skráning fornleifa vegna hitaveitulagnar frá Hoffelli að Höfn í Hornafirði*. FS569-15101. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands ses.

Björn Lárusson (1967). *The Old Icelandic Land Registers*. Lundur: C.W.K Gleerup.

DI: *Diplomatarium Islandicum eða Íslenskt fornbréfasafn I-XVI* (157-1972). Kaupmannahöfn og Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.

Ragnheiður G. Gylfadóttir og Lilja L. Davíðsdóttir (2018). *Skráning fornleifa vegna hitaveitulagnar frá Hoffelli að Stapa á Nesjum*. FS691-18031. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands ses.

SSSk: *Skaftafellssýsla: Sýslu- og sóknalýsingar Hins Íslenska bókmenntafélags 1839-1873* (1997). Reykjavík: Sögufélag.

Óutgefnar heimildir

Bréf Minjastofnunar Íslands til Sveitarfélagsins Hornafjarðar vegna framkvæmda við hitaveitu í Hornafirði. MÍ201807-0058/6.09/P.E.H

Túnakort Krossbæjar (1920). Reykjavík: Þjóðskjalasafn Íslands

Túnakort Stapa (1920). Reykjavík: Þjóðskjalasafn Íslands

Unnur Guðmundsdóttir. Munnleg heimild um flóð og framburð á svæðinu. Samtal þann 25.10.2018.